

УДК 027.021:006.032-048.22](477)

Тетяна Коваль,
кандидат історичних наук,
завідувач відділу
комплексного бібліотечного
обслуговування НБУВ

Леся Туровська,
молодший науковий
співробітник НБУВ

Імплементация міжнародних стандартів як національних у діяльність наукових бібліотек

Стратегічний курс української держави на інтеграцію з Європейським Союзом зобов'язав її інституції (зокрема й бібліотечні) впроваджувати міжнародні стандарти як національні із залученням відповідного виконавчого інструментарію. Спираючись на зовнішні та внутрішні законотворчі документи, у статті розглянуто основні тенденції введення міжнародних стандартів у діяльність наукових бібліотек.

Ключові слова: міжнародна організація зі стандартизації, імплементація міжнародних стандартів, бібліотечна статистика, захист інформації.

Ефективне міжнародне співробітництво у галузях економіки, науки, освіти і культури передбачає впровадження міжнародних систем стандартизації до системи національної нормативно-правової та нормативно-методичної документації задля подолання законодавчих, регламентувальних, директивних, комунікативних, технологічних й інших бар'єрів на шляху до спільної співпраці.

Під стандартизацією розуміємо діяльність, спрямовану на досягнення впорядкування у певній галузі (за допомогою встановлення положень для загального і багаторазового вживання) наявних і потенційних завдань. Таку діяльність втілено у розробці, публікації та використанні стандартів.

Стандарт — це документ, в якому з метою добровільного багаторазового використання встановлюються характеристики продукції, правила здійснення і рекомендації щодо процесів виробництва, експлуатації, зберігання, перевезення, реалізації та утилізації, виконання робіт або надання послуг [1].

Діалектика розвитку суспільства дедалі більше вимагає від міжнаціональних підприємств, організацій, установ, фірм, закладів і громадських комітетів інтеграції, кооперації, уніфікації та стандартизації.

Останнім часом до наукового обігу долучилися та стали звичними словосполучення: "стандартна ситуація", "правове поле", "норми поведінки", які характеризують певну діяльність як узгоджену, стабільну, без деструктивних відхилень. У цьому сенсі стандартизація є одним із критеріїв світової цивілізації [2].

Прецизійну дату "народження" стандартизації не визначено. Першим кроком на її шляху стало встановлення 1875 р. мір довжини, ваги, часу та швидкості, що сприяло створенню Міжнародної комісії мір і ваг.

Стрімкий розвиток торгівлі та міжнародного співробітництва спонукав першу двадцятку провідних країн світу об'єднатися у Міжнародну асоціацію організацій зі стандартизації (1926).

23 квітня 1947 р. за ініціативою Організації Об'єднаних Націй було засновано Міжнародну організацію зі стандартизації (далі — ISO) як всесвітню федерацію національних органів, що здійснює роботи у галузі метрології, стандартизації сертифікації й акредитування. Лише за перші два роки її діяльності понад 120 країн упровадили розроблені нею стандарти, до 1991 р. ISO затвердила майже 10 тис. стандартів. Нині значна кількість документів перебуває на стадії розробки [3].

Відповідно до статуту, головна мета ISO — "сприяти розвитку стандартизації та суміжних з нею видів робіт в усьому світі задля полегшення міжнародного обміну товарами та послугами; слугувати розвитку співпраці у сфері інтелектуальної, наукової, технічної та економічної діяльності" [4].

У 1978 р. на 8-й сесії Генеральної Асамблеї ООН ухвалено рішення про організацію Комітету із сертифікації відповідності продукції міжнародним стандартам — CERTICO. Згодом Комітет перейменовано у Комітет Ради ISO з оцінки відповідності — CASKO — з покладанням на нього завдань розробки міжнародних рекомендацій щодо оцінювання рівня та результатів функціонування систем якості, діяльності випробувальних лабораторій, органів із сертифікації та акредитації, а також сприяння взаємному визнанню національних і регіональних систем оцінювання ступеня відповідності вимогам міжнародних стандартів та нормативних документів щодо випробувань, контролю й сертифікації [5].

Наприкінці XX ст. створено Світову організацію торгівлі (COT) та Європейський Союз (ЕС). Основною умовою вступу до цих об'єднань стало дотримання державами-претендентами певних принципів у галузі технічного регулювання з його найважливішими елементами: регламентами, стандартами, процедурами підтвердження відповідності, акредитацією, контролем і наглядом.

Стратегічний курс української держави у напрямі інтеграції з Євросоюзом зобов'язав її численні підприємства, організації та установи впроваджувати у діяльність міжнародну систему нормативно-правового та нормативно-методичного регулювання із залученням відповідного виконавчого інструментарію (стандартизації, сертифікації, метрології, акредитації, управління якістю тощо).

Використання системи міжнародної стандартизації у діяльності українських національних установ (бібліотечних у тому числі) задля досягнення оптимального ступеня організованості, орієнтованості, злагодженості, врегульованості та впорядкованості є запорукою їх подальшого успішного розвитку.

13 листопада 1970 р. на 16-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у Парижі підписано Рекомендацію ЮНЕСКО "Про міжнародну стандартизацію бібліотечної статистики", відповідно до якої держави — члени Організації мають застосовувати запропоновані в ній визначення, класифікацію бібліотек і форми подання статистичних даних.

У серпні 2008 р. на конференції Секції ІФЛА в Монреалі її Президент К. Люкс висунула ініціативу щодо прийняття Маніфесту ІФЛА про бібліотечну статистику. Документ затверджено Правлінням ІФЛА 9 квітня 2010 р. [6].

Законодавчу базу України у сфері стандартизації становлять:

— Закон України "Про стандартизацію" (2015), який регулює правові та організаційні засади стандартизації в Україні й спрямований на забезпечення формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері [7];

— Декрет Кабінету Міністрів України "Про стандартизацію і сертифікацію" (2015), який визначає правові та економічні основи систем стандартизації й сертифікації, регламентує організаційні форми їхнього функціонування на території України [8].

22 серпня 2016 р. затверджено наказ № 244 Державного підприємства "Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації і якості" "Про прийняття національних нормативних документів України, гармонізованих із міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування національних стандартів України", що набув чинності з 1 вересня 2016 р. [9].

Згідно із наказом, усі українські інституції (в тому числі бібліотечні) мають впроваджувати міжнародні стандарти як національні для виконання зобов'язань, які взяла на себе Україна в контексті реалізації положень угоди про асоціацію з ЄС.

Зважаючи на це, наріжним напрямом діяльності наукових бібліотек стало своєчасне отримання та опрацювання інформації щодо нових, оновлених чи скасованих стандартів; змін і поправок до чинних міжнародних нормативно-регламентувальних документів і введення їх до наявного фонду внутрішніх нормативних актів, насамперед тих, що стосуються параметрів статистичного обліку читачів, форм і методів бібліотечно-інформаційного обслуговування,

характеристик видів бібліотечної діяльності та її результатів. Варто зважати, що стандарти, які застосовували впродовж двадцятип'ятирічного періоду незалежності України, здебільшого розроблені ще за радянських часів, наразі вони не відповідають міжнародним нормам і мають характер приписів, обмежень та лімітувань, що стримують і гальмують впровадження інноваційних підходів і сучасних технологій.

Стандартизація основних бібліотечних процесів дає змогу раціональніше проводити внутрішню, зазвичай непомітну користувачам, роботу, від якої залежить забезпечення їхніх запитів і, в кінцевому підсумку, — ефективність послуг установи. Також фахівці мають можливість керуватися єдиними правилами, технологіями і формами, оперувати гармонізованими порівнянними одиницями обліку бібліотечної роботи. Впровадження нормативної бази сприяє підвищенню рівня бібліотечно-інформаційного обслуговування, дає змогу застосовувати передові раціональні технології, оптимізувати якість роботи загалом. Ці чинники зумовлюють правове регулювання бібліотечної діяльності та зростання ефективності використання ресурсів: фінансових, людських, матеріальних і технічних.

На думку норвезького дослідника Т. Хейвіка, сьогодні рекомендовані методи роботи у бібліотеках спираються на міжнародні бібліотечні стандарти, які слугують дієвим інструментом для інновацій [10].

Важливою є проблема перегляду чинних бібліотечних стандартів щодо їхнього узгодження, оновлення, поповнення, реновації, впорядкування або, в окремих випадках, і скасування. Особливого значення для формування системи показників набуває бібліотечна статистика як складник інформаційно-аналітичного бібліотечного інструментарію [11].

За даними вітчизняних наукових досліджень, нині набір показників у статистичних формах звітів провідних бібліотечних установ України змістовно більш наближений до сучасних стандартів ISO, ніж форми державного статистичного спостереження [12]. Це встановлює розумний баланс у системі аналізу статистичних показників, які формуються з урахуванням міжнародних підходів до організації бібліотечної статистики і відбивають нові процеси та явища бібліотечно-інформаційної діяльності.

Серед міжнародних стандартів, на які спирається сучасна українська бібліотечна галузь, першорядне значення мають:

— **Стандарт ISO 11620:2008** "Інформація та документація. Показники функціонування бібліотек", який пропонує широкий спектр показників, що застосовуються для оцінювання ефективності виконання завдань, поставлених перед конкретною бібліотекою, та регламентує умови вибору й застосування певних даних. Серед них — число відвідувань бібліотеки на одну людину, що уособлює індикатор, який використовується у багатьох галузях для планування та порівняння;

— **Стандарт ISO 2789:2013** "Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика", що визначає основні поняття, які використовують у

статистичному вивченні, підрахунку і вимірі. Згідно з цим документом, число відвідувань на душу населення є дробовим числом, в якому число відвідувань — чисельник, а чисельність населення — знаменник. Відвідування інтерпретується як потрапляння окремої особи до приміщення бібліотеки, що має бути скориговано через обчислення входів і виходів співробітників бібліотеки, а також інших осіб, котрі відвідують пункти та підрозділи, розташовані усередині бібліотечної будівлі, що не стосуються читання: конференц-зал, буфет, туалет, гардероб тощо;

— **Стандарт ISO/IEC 27001: 2013** "Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційної безпеки. Вимоги", який встановлює вимоги до створення, впровадження, підтримки та постійного поліпшення системи менеджменту інформаційної безпеки в організації. Документ також містить запити до оцінювання та опрацювання ризиків інформаційної безпеки з урахуванням потреб організації. Вимоги, викладені у цьому стандарті, є загальними і призначені для виконання всіма організаціями, незалежно від їхнього типу, розміру і призначення.

У положеннях міжнародних стандартів запропоновано збалансований підхід до визначення критеріїв оцінювання діяльності бібліотеки та її громадського впливу. Сучасним форматом представлення діяльності бібліотеки за допомогою певного набору показників може слугувати збалансована система показників, перевагою якої є поєднання фінансових та нефінансових даних і забезпечення взаємозв'язку між показниками та цілями, які бібліотека ставить перед собою [13].

Отже, запорукою успішного розвитку наукових бібліотек є впровадження міжнародних стандартів до внутрішніх нормативно-регламентувальних документів установ з метою підвищення рівня бібліотечно-інформаційного обслуговування та створення сприятливих умов для оптимального використання читачами бібліотечних ресурсів. Виконання цих настанов зумовлює оптимізацію статистичних бібліотечних досліджень і розвиток нових систем аналізу бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до сучасних вимог.

Список використаної літератури

1. Стандартизація. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стандартизація>. — Назва з екрана.
2. Цициліано О. Д. Креативність та стандартизація як основа конкурентоспроможності організації // Стандартизація. Сертифікація. Якість. — Харків, 2007. — № 1 (44).
3. Липичкова В. П. Стандартизація бібліотечних процесів. Опыт Национальной библиотеки Республики Карелии: Справочник руководителя учреждения культуры. — Москва, 2005. — № 8. — С. 16—23.
4. Статут ІСО. — Режим доступу: <http://iso.gost.ru/wps/wcm/connect/efcdd780455e46f4a6bab7e4dffd2ca/ИСО+УСТАВ.pdf?MOD=AJPERES>. — Назва з екрана.
5. Сертифікація. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сертифікація>. — Назва з екрана.
6. Манифест о библиотечной статистике // Новости Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений. — 2010. — № 2 (83). — С. 30—32.
7. Про стандартизацію : закон України // Відомості Верховної Ради. — 2015. — № 14. — С. 96.
8. Про стандартизацію і сертифікацію : декрет Кабінету Міністрів України // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 4. — С. 41.
9. Про прийняття національних нормативних документів України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування національних стандартів України : наказ Державного підприємства "Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості" № 244 від 22 серпня 2016 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN023200.html. — Назва з екрана.
10. Хейвик Т. Совершенствование методов. Статистические стандарты в библиотеках всего мира / Т. Хейвик // Библиотековедение. — 2014. — № 3. — С. 90—96.
11. Василенко О. Н. Современные подходы к организации библиотечной статистики: опыт Украины / О. Н. Василенко // Вестник Библиотечной ассамблеи Евразии. — 2013. — № 2. — С. 81—83.
12. Зведена звітність національних, державних та інших бібліотек України незалежно від підпорядкування: форма 80-а-рвк. — Режим доступу: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=328>. — Назва з екрана.
13. Ямпольская Д. Менеджмент / Д. Ямпольская, М. Зонис. — Режим доступа: <http://www.eup-portal.com/freebook81.php>. — Загл. с экрана.
14. Василенко О. Н. Вопросы социальной эффективности библиотечно-информационной деятельности: проблемы формирования сбалансированной системы показателей библиотечной статистики // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. Вып. 10 НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского; МААН, Совет директоров науч. б-к и информ. центров / редкол. : А. С. Онищенко (пред.) и др. — Киев, 2012. — С. 116—130.

Стратегический курс Украины на интеграцию с Европейским Союзом обязал её институты (в том числе библиотечные) внедрять международные стандарты как национальные с привлечением соответствующего исполнительского инструментария. Опираясь на внешние и внутренние законодательные документы, в статье рассмотрены основные тенденции введения международных стандартов в деятельность научных библиотек.

The strategic course of Ukraine for integration with the European Union obliges all its institutions (including library ones) to implement international standards as national ones with the help of appropriate executing tools. Relying on external and internal lawmaking documents, the article traces the main trends in the implementation of international standards in the activities of scientific libraries.

Надійшла до редакції 25 травня 2017 року